

Gespreksnotitie Rondetafelgesprek Wijziging Wet op de Lijkbezorging

Dr. Brenda Mathijssen, Universitair Docent Psychologie, Cultuur en Religie, Rijksuniversiteit Groningen

Deze notitie betreft de voornemens van de regering (TK-36096-44), en de initiatiefnota van kamerlid De Boer (TK-35077-2), ten aanzien van de wijziging van de Wet op de Lijkbezorging (Wlb). Vanwege mijn expertise in uitvaartcultuur, religie en rouw richt deze notitie zich op diversiteit, op de termijnen voor asuitgifte, begraven en cremeren en op ontwikkelingen betreffende resomeren.

1) Diversiteit als uitgangspunt

Uitvaarten bestaan uit een ceremonie (bijv. een dienst of viering) en uit lijkbezorging (bijv. begraven of cremeren). Uitvaarten helpen mensen op een waardige manier afscheid te nemen van hun overledene. Ze krijgen vorm op basis van de levensstijl van mensen. Wanneer de levensstijl van mensen verandert, verandert ook de omgang met de dood.

Nederland kenmerkt zich door diversiteit. Mensen van verschillende culturele, sociaaleconomische en religieuze achtergronden leven én sterven hier. Voor zowel de overledenen als de nabestaanden is een voor hen waardige en passende uitvaart van belang. Ongeacht of iemand religieus is of niet.

Inclusieve wetgeving is noodzakelijk, waarin ruimte wordt gegeven aan de diversiteit van de bevolking. Naast overwegingen rondom duurzaamheid en milieu, dient dit uitgangspunt te zijn in het wijzigen van de Wlb.

2) Termijn voor asuitgifte: afschaffen, verkorten of behouden?

De regering is voornemens de termijn van 1 maand voor asuitgifte te verkorten. Nederland is het enige land ter wereld met een dergelijke termijn. De vraag is of verkorting nabestaanden en crematoriumhouders ten goede komt. Daarom een overzicht van voor- en nadelen van drie mogelijkheden: afschaffen, verkorten of behouden.

Het afschaffen van de termijn kent verschillende voor- en nadelen:

- Mensen krijgen de keuzevrijheid om de as direct na de uitvaart een (initiële) bestemming te geven (op dezelfde of volgende dag, in achtneming de zorgvuldige verwerking van de gecremeerde resten).
- Asuitgifte en -bestemming kunnen onderdeel worden van de uitvaartdienst. De huidige termijn, daarentegen, verlengt het uitvaartproces of maakt een tweede 'uitvaart'/asbestemming nodig.
- Het wordt wettelijk mogelijk om eerst te cremeren en vervolgens een dienst rond een urn te houden.
- De minimale maand 'denktijd' betreffende asbestemming is niet langer verankerd in de wet.
- Een (initiële) beslissing over de as wordt nu tegelijk met andere uitvaartkeuzes gemaakt. Hoewel het uitstellen van asbestemming een mogelijkheid is, kan het moeten maken van een (goede) keuze de druk op nabestaanden verhogen. Hier is een begeleidende rol weggelegd voor uitvaartverzorgers.
- De opdrachtgever van de uitvaart is de rechthebbende over de as. Disputen rond asbestemming zijn veelvoorkomend. Afschaffing van de termijn resulteert enerzijds in minder ruime voor disputen (in aanwezigheid van uitvaartprofessionals). Anderzijds kan de opdrachtgever de as zonder overleg met naasten bestemmen. Dit verdient aandacht.

Het verkorten van de termijn heeft de volgende voor- en nadelen:

- Nabestaanden kunnen de as eerder ophalen bij het crematorium. Vraag is of die behoefte bestaat. Onderzoek laat zien dat nabestaanden óf direct een keuze maken (bijv. als er specifieke wensen zijn of als dit besproken bij leven) óf vaak langer dan een maand nodig hebben om een passende bestemming te vinden.¹ De as is voor velen niet slechts een levenloos residu. Het is letterlijk de overledene. Dat maakt beslissingen over asbestemming zorgvuldig.

¹ Kellaher, L., Prendergast, D. & Hockey, J. (2005). 'In the shadow of the traditional grave'. *Mortality*. 10 (4)237-250. DOI: 10.1080/13576270500321647; Mathijssen, B. (2017). *Making Sense of Death*. Munster: Lit Verlag.

- De as blijft gewaarborgd voor strafrechtelijk onderzoek. De vraag is echter in hoeverre (toxicologisch) onderzoek kan plaatsvinden na crematie *en* cremulatie? Zijn er betrouwbare precedentes in de Nederlandse of internationale crematiegeschiedenis te vinden? Dit lijkt niet het geval.

Deze voors en tegens roepen de vraag op of het **behoud van de huidige termijn** niet volstaat. Hoewel afschaffing de keuzevrijheid vergroot en tegemoet komt aan de wensen van een specifieke groep nabestaanden, zijn er mogelijke knelpunten zoals de genoemde disputen, logistieke wijzigingen en grotere rol voor uitvaartverzorger. Deze knelpunten gelden niet voor het verkorten van de wachttermijn, maar de vraag is in hoeverre dat daadwerkelijk een betekenisvolle verandering oplevert in de praktijk.

3) Begraven of cremeren na 20 uur

Voor verschillende Nederlanders is het belangrijk om zo snel mogelijk na het overlijden te begraven of cremeren. Het is onderdeel van religieuze voorschriften van bijvoorbeeld Joden, Moslims en Hindoes. Dat deze mogelijkheid bestaat en verankerd is in de wet geeft mensen vertrouwen en rust. Het mogelijk maken van begraven of cremeren na 20 uur, in plaats van de huidige 36 uur, is daarom een symbolische stap vooruit.

In de praktijk blijft het de vraag of er dezelfde dag/ binnen 24 uur begraven kan worden. Wanneer er een 'vanaf termijn' blijft bestaan en de wet wil voorzien in een snelle begraven of crematie, moet het eenvoudig zijn voor nabestaanden, professionals en gemeenten om van die termijn af te wijken.

4) Begraven of cremeren binnen 8 werkdagen

In 2010 is de termijn voor lijkbezorging verlengd van 5 dagen naar 6 werkdagen. Het is de vraag of een verlenging naar 8 werkdagen verankerd moet worden in de wet. Verlenging betekent enerzijds meer tijd voor uitvaartvoorbereidingen, zowel voor nabestaanden als uitvaartondernemers.

Anderzijds impliceert deze verlenging een langere onderbreking van het leven van mensen. Een termijn van 8 werkdagen maakt een wachtperiode van ca. 2 weken tot de uitvaart mogelijk. Niet iedereen is in de gelegenheid om het dagelijkse (werkende) leven voor die periode te onderbreken. Voor deze groep mensen, zo zien we in landen zonder tijdsbeperking, neemt de druk toe wanneer zij én de uitvaart moeten voorbereiden én weer aan de slag moeten gaan. Zij worden momenteel beschermd door de wet die uitvaartondernemers verplicht de uitvaart binnen de gestelde termijn uit te voeren.

In bijzondere gevallen, zoals wanneer nabestaanden in het buitenland verblijven op het moment van overlijden, kan er ook momenteel al verlenging aangevraagd worden van de termijn. Het is daarom de vraag of verlenging van de termijn nodig en wenselijk is. Is er rekening gehouden met de genoemde knelpunten?

5) Resumeren

In toekomstige gesprekken over resumeren, in afwachting van het advies van de Gezondheidsraad in 2020, is het belangrijk meer aandacht te hebben voor de praktische consequenties van resumeren voor nabestaanden en voor uitvaartprofessionals.

- Kunnen nabestaanden de invoering direct bijwonen, of alleen achter glas (zoals in het TNO-rapport wordt voorgesteld)?² Wat zijn hier de consequenties van?
- De overledene wordt in een lijkwade gewikkeld voor het resomatieproces. Is de overledene gekleed onder de lijkwade? Zijn er beperkingen voor kleding en opbaring? Wat betekent dat voor nabestaanden en professionals?
- Hoe wordt de overledene overgebracht van baar naar tank, en wat betekent dat voor nabestaanden en professionals (los van fysieke belasting en veiligheid)? Hoe verhoudt dat zich tot de Arbo?
- Kunnen de geresomeerde resten na cremulatie op dezelfde manier worden bestemd als de as?
- Crematoria en resomatoria vallen momenteel niet onder hetzelfde gemeentelijke bestemmingsplan (industrie vs. dienstverlening). Welke positieve en negatieve consequenties heeft dit? Moet er één lijn worden getrokken, en zo ja, welke?

² Reinders, J. & Spruijt, M. (2018). *Veiligheidsanalyse Resumeren. TNO-rapport R10677*. Utrecht.